

SZERGEJ JESZENYIN: BOKRAINK KÖZT; ARANYLIK, ŐSZÜL

Szergej Jeszenyin Rjazanyba való – ez Oroszországnak éppen olyan jellegzetes vidéke, mint Magyarországnak a Hortobágy –, s a rjazanyi táj, a kurgánok (azaz kunhalmok), nyírligetek, folyóparti füzesek: az európai Oroszország legszelídebb tájai végtelenített filmként vonulnak körbe-körbe a költő képzeletében akkor is, amikor már elhagyta paraszti környezetét, és Szentpéterváron a szalonok kedvence lett.

A félárva Szergejt módos (bolsevik terminussal: kulák) nagyapja nevelte; neki köszönhette, hogy tanítóképzőbe, majd a Sanyavszkij Népi Egyetemre került – igaz, anyagi gondok miatt csak három szemesztert végzett el történelem-filozófia szakon.

1915-ben Szentpétervárra ment, és jelentkezett a kor legnagyobb és legtekintélyesebb költőjénél, Alekszandr Bloknál. Blokot megdöbbenette a parasztfiú verseinek frissessége, tisztasága, gazdag és vonzó képvilága – a patriarkális orosz falunak az ő „birtokosnemesi” szívéhez közel álló idealizálása –, ezért lelkesen támogatta a nála másfél évtizeddel fiatalabb új tehetséget. A húszéves Jeszenyint elkapatta a korai siker, népszerűség. Ezután nemcsak megtestesítette, öltözködésével, viselkedésével el is játszotta a parasztköltőt, önpusztító italozásai is ekkor kezdődtek, de költőként nem rekedt meg, és nem rokkant bele a népszerűségbe – ekkor még nem.

Az októberi forradalmat először elutasította, majd lelkesedett érte – forradalmi versei a leggyengébbek mindabból, amit írt. A rossz nyelvek szerint igyekezett kihasználni az új hatalom nyújtotta lehetőségeket. (A korán emigrációba kényszerült nagy író, Ivan Bunyin – az első orosz Nobel-díjas – szerint azzal szédítette a lányokat: „Ha jó leszel hozzám, elviszlek a Csekába, és megmutatom, hogyan végzik ki az ellenforradalmárokat.”) 1917 után Jeszenyin hol a régi falut siratta, magát „a falu utolsó költőjének” aposztrofálva, hol a „kocsmás Moszkva” ivászataiba süllyedt – egyszersmind villoni mélységekbe is –, hol meg a „szovjetek országát” próbálta megénekelni, nem túl meggyőzően – a verses plakátokat rajzoló Majakovszkij ehhez jobban értett...

Isadora Duncannal – a már korosodó, világhírű táncosnővel – kötött házasságát karikatúraszerűen, de elfogadható hitelességgel ábrázolja a nálunk is játszott angol film, az *Isadora* (a csodálatos Vanessa

Redgrave-vel a főszerepben). Jeszenyin 1923-ban vette el Isadorát, aki akkoriban mozgásművészetet oktatott az orosz proletárgyerekeknek (az éhhaláltól mentve meg azokat, akik a csoportjába kerültek), s a „duhaj” poéta külföldre – Amerikába – is követte asszonyát. Kapcsolatuk ott ment tönkre – a rjazanyi nyírfák, behavazott dűlőutak, puha fényű nyári alkonyatok szerelmese képtelen volt autótülkölésben, pimaszul meredező felhőkarcolók között élni. Inkább hazament, kötött még egy sikertelen házasságot Tolsztoj unokájával, Szofja Andrejevnával, s az új frigy kudarcából ismét az ivásba menekült.

De közben volt még egy nagy élménye, amely nemcsak a költészetét újította meg, hanem – bár csak átmenetileg – a lelki egyensúlyát is helyreállította. 1924 szeptemberében Bakuba látogatott Csagin, az Azerbajdzsán KB első titkári tisztét betöltő Kirov helyettesének meghívására. Voltaképpen Perzsiába készült, de Kirov és Csagin lebeszélte a veszélyes utazásról; ehelyett egy Baku melletti nyaralóban teremtték meg számára Perzsia illúzióját. Ennek az időszaknak emléke a *Perzsa motívumok* című versciklus, melynek „keleti édességgel” átítatott darabjai az orosz líra Kelet iránti vonzódását fogalmazzák újra, mint ahogy az ugyanekkor Grúziában keletkezett versek Puskin és Lermontov Kaukázus-élményét elevenítik fel, építik tovább. De Jeszenyin túlságosan orosz volt ahhoz, hogy gyökeret verjen a vendégszerető déli tájakon, előbb-utóbb véglegesen vissza kellett térnie új házassága által csak súlyosbított válságai színhelyére.

1925. december 23-án Leningrádba utazott, miután Moszkvában már mindenkitől elbúcsúzott. Mindenki azt hitte: új életet kezdeni megy a régi fővárosba. A nyolcvanas években – közfelháborodás közepette – lebontott Angleterre hotelbeli szobájában saját vérével írta meg búcsúversét – ezt a színpadias gesztust igazolta, ami bekövetkezett utána –, majd ereit felvágva felakasztotta magát – biztosra ment. Arca még könnyben ázott, amikor megtalálták – így szól a legenda.

A hetvenes évek elején a Szovjetunióban Jeszenyin népszerűségének már-már giccses jelei mutatkoztak: bekeretezett, pipás fényképét, fába égetett portréit árulták minden utcasarkon. Kultuszával a hivatalos Lenin-kultuszt kívánták ösztönösen ellensúlyozni? Vagy valóban ennyire mindenki költője lett? (Hiszen még a bűnözők is Jeszenyin-idézeteket tetováltattak a testükre!) Vagy éppen a kispolgárnak a deviancia iránti örök nosztalgiája fejeződött ki, mint nálunk az Adyt olvasók között az iszákos, szoknyavadász Ady kultuszában? Jeszenyinnel kapcsolatban ez is, az is szóba jöhet, és a közízlést sem kell mindig lebecsülnünk. Puskin és Petőfi is arra példa, hogy a népszerűség és az

igazi nagyság nem mond ellent egymásnak, legalábbis az ellentétük feloldható – ritkán, de nem kivételesen.

Magyarországon Szergej Jeszenyin az első egyike volt, akik a hatvanas évek elején áttörték a „szovjet-orosz” költők iránt táplált ellenszenvet; Rab Zsuzsa, Képes Géza, Weöres Sándor és mások fordításai hamar megszerették a magyar olvasóval ezt a Petőfire és József Attilára egyaránt emlékeztető orosz suhancot.

Jeszenyin mártíriumán vitatkozhatunk – az alkoholnak volt-e nagyobb szerepe összeroppanásában, vagy az egyre parasztellenesebb szovjetizálódásnak? –, a költő otthontalansága mindenképpen a saját művészi világából való kiszorulással kezdődött, bár az elpattanó idegeket ő maga feszítette túl... De minek erről beszélni. Aki verset ír, önmagát égeti – szép csendesen, idejében lecsippentve a kanócot, mint Goethe vagy Arany János, vagy mindkét végéről, rohamosan fogyva, mint Szergej Jeszenyin vagy Ady Endre.

Mi lett volna Jeszenyin sorsa, ha megéri a harmincas éveket? (Addigra már az őt az öngyilkosságért elítélő „szovjet” Majakovszkij is kilépett az életből, 1930-ban.) Ha tanúja lesz az erőszakos kollektivizálásnak, milliók éhhalálának a lesöpört padlású falvakban, a „kulákok” legyilkolásának, táborba hurcolásának? Elhallgattatják, mint Ahmatovát, börtönbe csukják, lágerben veretik agyon, mint Mandelstamot? Legvalószínűbb a láger – Szofja Tolsztajától született fia is ott pusztult el. Vagy Sztálin-ódákat író pártköltőt csinálnak az alkoholista roncsból?...

Talán még idejében írta le tulajdon vérével: „Ne horgaszd a fejedet, hiszen / nem új dolog meghalni a földön, / és nem újabb, persze élni sem.” (Rab Zsuzsa fordítása)

Bokraink közt

Bokraink közt már az ősz barangol,

kóró lett a fényes laboda.

Zizegő, szép
zabkéve-hajadról

[illegible][illegible][illegible]

Szelíd, mint az
alkony puha fénye,

[illegible]

Szemed magvai
kihulltak régen,

[illegible]

Gyűrött sálam
őrizi már csak híven

Amikor a háztetőn a hajnal

[illegible][illegible][illegible]

[illegible]

kóró lett a fényes laboda.

[illegible]

A *Bokraink* közt nemcsak Szergej Jeszenyin költészetének, hanem a magyar fordításirodalomnak is egyik legszebb, legnépszerűbb darabja. Rab Zsuzsa átültetését, bár – kevés kivétellel – tartalmilag is pontos, igazi magyar versként olvassuk; első megjelenése óta nemzedékek verskultúrájába épült be nálunk is.

 A vers 1915-ben keletkezett; egy nagyon fiatal – mindössze húszéves – költő remeke. Hat strófából áll, s az utolsó szóról szóra megegyezik az elsővel, mintegy bezárja a kört, amely valóban kör: a versben felvázolt hangulatok, színek ugyanazt a tárgyat járják körül, egy pillanatra sem zökkenve ki a nyugodt, elégikus hangvételtől, melyet a sok hosszú szótaggal lassított, trocheikus lejtés is kifejez. (Itt a szó eredeti értelmében vett „lejtésről” beszélhetünk – mintha enyhe lankán ereszkednénk lefelé, a tájat szemlélve, ráérősen...) Az eredetiben, mivel az orosz magánhangzók többsége elmosódott,

Zavart csak akkor érzünk, ha a „körbejárt” tárgyat próbáljuk meghatározni. Az eltűnt kedvesre, az édesbús emléket hagyó szerelemre emlékezik a költő? Vagy a meghitten otthonos, asszonyosan lágy rjazanyi tájra: a bogyóktól bíborló őszi bokrokra, a folyóperti kéklő estékre, a behavazott mezők tisztaságára? A „kedves”-re vonatkozó képek ugyanis szinte mind egy tájleíró költemény elemei – egy valóságos, bár idealizált táj és egy talán csak elképzelt, eszményi nőalak olvad össze a dallamos sorokban.

Éteri, erotikamentes érzések hatják át a verset a továbbiakban is. A második strófa kezdete – „Arcod haván a bogyók bíbor vére” – még kiteljesíthetne egy jellegzetesen orosz szépségideált (szőke haj, fehér bőr, piros orcák), de az alkony puha fényét, illetve a fehérén sugárzó havat felvillantó hasonlatok ismét az „éteri” felé haladnak, s ami konkretizálható lesz a versben ezután, nem a női testhez, hanem a tájhoz tartozik.

A háztetőn „macskamódra, lustán” lépegető hajnal is egy falusi ház képét rajzolja elénk, nem a „kedvesét”, akit a „vízimanók,

dúdoló szelek” emlegetnek – a természet titokzatos, érthetetlen morajlása szól róla vagy a városba szakadt költő képzeletében élő Rjazanyról?... Az ötödik strófában – a vers csúcspontján – történik egy tétova kísérlet a visszacsatolásra. A „kedves” ugyan álom és elhaló zene, de szemérmes, majdnem-erotikával egyszer csak felfénylik a válla (igaz, ezt a testrészt a legszemérmesebb divatok is gyakran szabadon hagyták), ám azt is „fénylő titkok” mestere formálta, csak a képzelet csókolja, a merengés ujjai érinthetik – még a puskinsi „lábacskákig” sem jutottunk el...

Igazából nem is hiányoznak ezek az *Anyegin*ben oly nagy szerepet játszó lábacskák, melyek még az átszellemült Tatjana leveléből is kikalimpálnak. A *Bokraink* közt költője még igazi, romlatlan kamasz, aki magába a szerelembe, annak is az emlékébe, megálmodott szépségébe szerelmes, és egy kicsit önmagába (szőke, göndör fürtű siheder volt, a verssorok mögül fölsejlő lányalakhoz hasonló), a saját meghatottságába; lírai hősével ezért azonosulunk olyan könnyen mindannyian.

Az utolsó versszak csodája, hogy az elsővel való szó szerinti egyezés ellenére többletet érzünk benne. Amíg el-, illetve visszajutottunk hozzá, feltöltődünk színekkel, érzésekkel, s az ismétlésben mindez még egyszer felvillan, mintegy kisül, mint a statikus elektromosság szikrája.

Jeszenyinben van valami angyali ártatlanság, a szó legtisztább értelmében vett naivitás, ami ebből a versből szinte sugárzik (nem véletlen a fényre, sugárzásra való utalások gyakorisága), s amit a későbbi, „kocsmás” évek sem tudtak teljesen kioltani.

A magyar költészetben József Attila volt ilyen kamaszosan nyílt és sebezhető – talán a sorsuk is ezért lett hasonló.

Aranylik, őszül

Aranylik, őszül
már a nyíres, hallgat

bsp pa levél-nyelven
suttogó liget.

bsp S a szomorúan
messzehúzó darvak

bsp nem intenek már
vissza senkinek.

bsp Mért intenének?
Száz úton csatangol

bsp ember:
megtér, s útrakél megint.

bsp A kenderáztató
az elmenőkre gondol,

bsp sötét tükrébe
széles hold tekint.

bsp Állok magamban
ősztarolta réten.

bsp Elring a széllal a
darucsapat.

[illegible]

Nem sajnálók
sok szertegurult évet,

[illegible][illegible][illegible]

darvai „nem intenek már vissza senkinek” (az eredetiben nem sajnálnak senkit); az égre fordított tekintet reménytelenül tér vissza a földre.

A második versszak rezignált kérdése – „Mért intenének?” – az ember és világa közti harmónia megbomlásáról tudósít. Aki „száz úton csatangol”, sehol sincs igazán otthon; az emberi élet örök vándorlás, helykeresés. A kenderáztató és a sötét tükrébe tekintő hold képe (égi és földi összerántása) a szülőföld nyugalma, állandóságát állítja szembe az emberi nyughatatlansággal.

A harmadik strófában lép színre a vers lírai hőse – maga a költő, mintegy kimagasodva az ősztarolta, kiüresedett vidékből. A természet közönyét megjelenítő darvak is eltűntek; egyedül van. A külső őszi táj és a belső, tavaszi szembeállításával azt sugallja, a változás, az elszakadás végzetes és végleges. Ismétléssel nyomatékosítja, hogy „nem sajnálom, ami ott maradt” – s közben szívfájdítóan érzékletes képet fest róla. Meg akar szabadulni a múltjától, a „víg ifjúságtól”, amely visszahúzza a maga választotta útról, s az olvasó legszívesebben megkérdezné: ugyan miféle útról? Hiszen céltalan bolyongás minden útkeresés, az egyetlen biztos pont a világban a szülőföld, kenderáztatóival, ligeteivel. Ez a táj csupaszodik le a költő képzeletében, ellentmondásos szabadulásvágyában ölti fel a búcsúzó ember vonásait. Az önellentmondás a végletekig fokozódik a berkenyék máglyáinak képében (4. versszak).

Az őszi szürkéségből feltörő vörös lobogás a beszélő szerint „senkit sem hevít”, mi pedig tudjuk, hogy ezzel is csak magát győzködi – hogyan hevítene, szinte elviselhetetlen forróság árad ebből a képből... Egyébként a „berkenye” is a jellegzetesen orosz motívumok sorába tartozik (Midőn a rozsdás berkenyének / Bíborlanak dús fürtjei...” – egyik szép és fontos versét kezdi így Alekszandr Blok, de sok példát találhatunk másoknál is); Jeszenyin zsenialitását bizonyítja, hogy nála ezt a toposzt sem érezzük másodlagosnak, az ő berkenye-máglyáiból szemmaró füstként árad a szomorúság. Az ötödik versszak első két sora a pusztulásában is tovább élő természet képe, a harmadik-negyedik sorban pedig egy hasonlat összekapcsolja a költőt és a tájat: a lombját hullató fa és a bágyadt szavakat ejtő-pergető beszélő eggyé válik, megtörténik a csoda: a szemlélő azonosul szemlélődése tárgyával. A mímtelt elszakadásvágy érvényét veszti ebben a hasonlatban – a víg ifjúság, a hajdani örömök, minden, amiről sajnálkozás nélkül kívánt lemondani a költő, mintegy visszahelyezkedik jogaiba. Az élettől búcsúzó Jeszenyin a gyermekkori helyszínekkel, a velük kapcsolatos érzelmekkel való

szakítás helyett szándéka-akarata ellenére szinte feloldódik bennük, a nosztalgia kimondója maga is a nosztalgia tárgyává lesz.

A hatodik versszakban kiteljesedik a kép, és bravúrosan összekapcsolódik a verset indító metaforával. A száraz avart elsőprő szél a költő szavait elsőprő idővel azonosul, ő maga a szülőföldet jelképező arany nyíressel; egyetlen finoman jelzett különbség van köztük: a bokrok, fűvek megújulnak, de az a nyírliget, amely Jeszenyint és költészetét jelenti, örökre hallgat el.

Az első és az utolsó strófa keretbe foglalja a verset, de sokkal fejlettebb módon, mint például a költő rövid életében korainak tekinthető Bokraink közt című versben. Itt a visszatérés variáció és összefoglalás is: a versidő végére a megsárgult levelek lehullanak, avarrá halmozódnak, széthordja őket a szél, mint egy széttépett versesfüzet lapjait – az elmúlás műve beteljesedik. Ezen a drámai csúcsponton „szól ki” a versből, szólítja meg olvasóit a költő („mondjátok így...”), ránk bízva, személyes ügyünkkel téve a szentencia kimondását.

Rab Zsuzsa fordítása hűségesen követi az eredeti ritmusát, rímeit – az ötös-ötödfeles jambus mindkét nyelvben (az oroszban Puskin óta) a műköltészet legelterjedtebb formája, amely az alapritmuson belül a legnagyobb változatosságot biztosítja. Ebben a versben a jambus lelassul, a hím- és nőríme szabályos váltakozása kiegyensúlyozott zeneiséget teremt – mintha egy Csajkovszkij-kvartett lassú tételét hallgatnánk.

(88 híres vers és értelmezése a világirodalomból. Móra Kiadó, Budapest, 1994. 463-472.)

(Kiegészítés a [Baka István művei. Publicisztikák, beszélgetések](#) című kötethez)

[← Előző oldal](#)

[Következő oldal →](#)